

Ancaq gedə-gedə izimin qarın üstündə düşməsinə fikir verirəm ki, qayıdıb gələndə bunları tapa bilim. Əllərim buz bağlayıb, heç nəyi tutmur. Birdən itlərin səsinə eşitdim. Bildim ki kənddi. Düşündüm, hər halda burda post olar. Qışqırıram. Səsim də çıxmır. Sərvərin danışığının bu məqamında Nazim yenə də köməyə gəlib deyir ki, həmin yer Ağdərənin Əliağalı kəndiymiş.

(On ikinci yazı)

(Əvvəlki ötən saylarımızda)

Əgər bir az da yuxarı qalxsaymışlar, Ağdərənin Vəng, Sırxavənd kəndlərinə gedib çıxacaq imişlər. Elə bir çoxları da ərazini tanıya bilmədiyindən həmin ərazidə yolları səhv salıb gedib ermənilərə əsir düşübmüş.

Sərvər davam edir:
- Birtəhər patronları qarın üstünə tökdüm ki, trassel güllələri seçib atım məni görsünlər. Ancaq donmuş barmaqlarım keyidiyindən güllələri götürə bilmədim. Barmaqlarımı ağzıma soxub bir az isitdikdən sonra bu güllələrdən üç də nə tapdım. Güllələri yuxarı atdım, yenə qışqırdım. Ordan mənə cavab olaraq gülləylə ərazini vurdular. Sən demə, mən çayın üstündəymişəm, bunlarsa aşağıda. Ona görə güllələri mənə tutmayıb. Yenə birini atdım. Səs gəldi: kimsən? Dedim ki, mənəm, Xocalıdanam. Dedilər, yalan demə, sən ermənisən. Dedim niyə elə deyirsən ki? Dedi danışığın erməni kimidi. Dedim nə erməni, mən türkəm, məshətiyəm. Uşaqlarım, camaat da yolda qalıb. Dedilər, onda gözlə gedək onları da gətirək. Soruşdular ki, orda nə qəder adam qalıb? Dedim təxminən otuz nəfər. Adımı bunlara dedim. Ancaq mənə yuxu apardı. Bir də gözümlü bunların səsinə açdım. Gördüm Sərvər! Sərvər! deyib qışqırırlar. Cavab verdim. Bunlar getdi uşaqlarımın, camaatın dalınca, iki əsgər məni qollarımdan tutub apardılar evə. Burda bir ağsaqqal vardı. Kişiyə ancaq salam verdiyimi xatırlayıram. Elə bununla da huşdan getmişəm. Nə isə. Sağ olsunlar, gedib orda qalanları tapıb gətiriblər. Gözümlü açdım ki, kişi mənə üstümü odayalla-filanla örtüb, ayağımı da isti suya qoyub. Dedim ağsaqqal, eləmə, sağ ol. Dedi ay bala, sakit dur. Yavaş-yavaş özümə gəldim. Geyindirildilər mənə təzə kostyum. Əsgərlərdən kiminsə həyat yoldaşı təzəlikcə azad olubmuş. Apar-

dılar mənəim beşgünlük körpəmi ona əmizdirdilər.

Nazim: "Zori Balayan Fərrux dağı Qarabağın "qızıl açarı" adlandırmışdı"

Söhbətimizin bu məqamında Sərvəri tapmağımızın səbəbkərinin Füzulinin bacısı Fiqurə xanım olduğunu söyləyirəm. Fiqurə xanımı tanıyıb-tanımadığımı soruşuram. Deyir, nə danışsınız, Füzulinin yadigarını tanımayam bilərəm?! Bu zaman Nazim deyir ki, Sərvərin ürəyi daim Xocalı ilə, Xocalının taleyi ilə döyündüyündən, o nəinki Fiqurə xanımı, az qala uşaqlı-böyüklü xocalıların hamısını tanıyır. Sərvərin Xocalıda yükü çox ağır olub. Nazim Sərvərin komandanlığı altında daha bir neçə döyüş epizodunu xatırladır bizə. Deyir, 1992-ci ilin oktyabr-noyabr aylarında güclü döyüşlər gedirdi Fərrux dağı uğrunda. Sərvər beş-altı nəfərle oranı alıb iki-üç saat orda oturdu, ancaq arxadan kömək gəlmədiyinə, xəyanət olunduğuna görə qayıtdı yenicən Xocalıya. Orda iki-üç nəfər əsgərimiz də şəhid oldu. Zori Balayan Fərrux dağı Qarabağın "qızıl açarı" adlandırmışdı. Əgər həmin yüksəkliyi əldə saxlaya bilsəydik, Xocalıya, Əsgərana, hətta Xankəndinə də nəzarət etmək mümkün olacaqdı. Sərvərin o döyüşlərdə göstərdiyi şücaətlər az-az oğlanlara qismət olur.

Sonda "vosem-şestoy" (çox güman, vosemdesyat şestoy, yəni 86-cı - red) deyilən ərazi barədə soruşuram. Bu adın nə məqsədlə, çox güman ki, yaşayış məskənlərindən yerləşdiyi məsafəyə görə belə adlandırıldığını deyə bilirdim biri Xocalıda yaşayarkən xeyli gənc olmuş, biri isə ümumiyyətlə yalnız qonaq-döyüşçü statuslu xocalılı olan müsahiblərim (sonrakı həmsöhbətlərimlə təmasda olarkən "vosem-şestoy"un nə demək olduğunu aydınlaşacaq - N.Z.). Ancaq həmsöhbətlərim büranin Füzulinin ermənilərə qarşı əsas fəaliyyət məkanı

Hacı Atakışı Atakışiyev: "Xocalıda "qələbə müjdəçisi" kimi tanınırdı Füzuli"

Qarabağın döyünən ürəyi - Xocalı

olduğunu dilə gətirirlər.

...Beləcə, "Azərbaycan bayrağı" ordenli qəhrəman, cəsur döyüşçü, məshəti türkü, Xocalı Özünümüdafiə batalyonunun komandiri Sərvər Rəcəbovla onun dünyamızdakı sonuncu günündə görüşüb yazıya aldığım qeydləri tamamlamalı oluram. Təəssüf ki, onunla "canı ilə əlləşən", həyatla axirət arasında çabalayan sonuncu günündə görüşə bildik. Bəlkə də ağırları ona Füzuli haqqında bir sıra xatirələri çözləməyə, yada salmağa imkan vermədi. Hər halda, bizlər üçün bu bir qənimət görüşü oldu. Vətənimiz uğrunda canını qoymuş bir igidlə, son anında da olsa, ən azı söhbətləşdik, onun ürəyində qubar bağlanmış Xocalı döyünü və Füzuli nisgini yazıya gətirə və bütün oxuculara, eləcə də gələcək nəsillərə çatdırmaq istədik. Buna görə Nazimə təşəkkür borcumuzu çatdırmaqla bərabər, özümü də bir qədər rahat hiss etdim. Uca Allahdan Sərvər müəllimə rəhmət diləyib, axtarış-yazılarımıza davam edək!

Xocalının prokuroru olmuş, hazırda təqaüddə olan Hacı Atakışı Atakışiyevdir növbəti həmsöhbətim. Atakışı müəllimi tapmaq bir o qədər də çətin olmadı. Bir dəfə zəngləşdik, Xocalı faciəsinin 27-ci il-dönümündə isə Bakının Şəhidlər Xiyabanındakı anım mərasimində görüşdük. O zaman və indi Xocalıda vəzifələr tutmuş yerli və Xocalıya vəzifəyə göndərilmiş bir çoxlarından fərqli olaraq, Atakışı müəllim daha isti münasibətlə qarşıladı məni. Füzuli haqqında kitab yazmağımı bildikdən sonra isə xüsusi məmnunluq hissilə "bunu ayaqüstü bir-iki kəlmə ilə danışa bilmərəm, münasib bir vaxt seçin, ayrıca görüşək" dedi. Görüşdük. Söhbətə körpünü elə Füzulidən başlamaqla saldıq.

Hacı Atakışı Atakışiyev:
- Mən Füzulinin xatirini çox istəyirdim. Çox məğrur oğlan idi. Ona görə də onunla xüsusi münasibətim var idi. Bilirsiniz, baxıb görürsən ki, qarşında əyləşmiş və ya tanıdığı kiminsə özüne də doğma olan sənəin xalqını səmimi şəkildə - qəlbən sevir, həm də təmənənəsiz sevir, belə bir oğulu necə qiymətləndirməyə bilərsən?! Axı gözlərin görür, ağıllı derk edir ki, hamı belə deyil!.. Ona görə də Füzulini və ya Füzuli qeyrətdə olan digərlerini

sevməmək sadəcə mümkün deyildi. Məsələnin başqa tərəfi də var. Biz Xocalının çətin günlərini yaşayırdıq o zamanlar. Xocalının çətin günlərində belə bir qəhrəmana ehtiyacı böyük idi. Həmin ehtiyacı ödəyənlərdən də birincisi, mən digərələrinin haqlarını arxa planda saxlamaq istəmirəm, amma ədalət naminə yenə də deyim ki, birincisi Füzuli Rüstəmov idi. Sizə vəziyyəti, şəraiti xəyalən də olsa təxminən aydınlaşdırım, özünüzü fikir verin, nəticə çıxarın: Mənim işlədiyim yer - prokurorluq tən ortasında yerləşirdi ərazinin. Bir də gördüm Füzuli gəldi: Yoldaş prokuror Atakışiyev, bu gün 15 erməninin anasını ağılatmışam. Səhəri, ya da biri gün gəlirdi. Yenə də deyirdi Atakışiyev, filan qədərini də anasını ağılatdım. Onun mənimlə dialoqunun əsas elementi bu sözlər idi. Başqa iş ardınca, şəxsi xahişə-filana gəldiyini görmədim. Gəlsəydi belə, onun xahişinə can-başla əməl edərdim.

(bir qədər kefiniz açıqlır bu sözlərdən) Atakışı müəllim, bunları heç yerdə deyən olmamışdı mənə...

- Xocalını o zaman mən Qarabağın döyünən ürəyi hesab edirdim. Elə bilirdim bura getmə, daha biz Qarabağı saxlaya bilməyəcəyik. Çünki strateji baxımdan bu yaşayış məskəni Xankəndi ilə Əsgərani bir-birindən ayrı sala bilirdi. Əsgəranda bizimkilərə qarşı törədilən təxribatlara Xocalı vasitəsilə layiqli cavablar verə bilirdik. Bu cavabların əksəriyyətinin ya müəllifi, ya icraçısı, ya da elə həm müəllifi, həm də icraçısı çox zaman Füzuli olurdu. Biz - orada yaşayanlarsa Xocalıya divan tutulacağımızı gözlədiyimizdən bu oğullarımızı qiymətləndirməklə bərabər, Bakını - mərkəzi hakimiyyəti də vaxtaşırı vəziyyətin nə yerdə olması ilə bağlı məlumatlandırırıq ki, baş verə biləcək hər hansı faciənin qarşısı alınсын. Mərkəz hərəkətsiz durumda bizim yazdıqlarımızı seyr etməklə məşğul idi. Zamansa gözləmədi. Artıq çənbər daralırdı. Xocalının vəziyyətinin hansı axara gəlib çatdığını anlatmaq üçün mən Bakıya - o zaman ki ölkə rəhbərlərinə teleqramlar vururdum. Teleqramlarda həyəcan sənəli ilə qeyd edirdim ki, bu günlərdə və ya lap elə bu gecə Xocalıya kömək gəlməse, Xocalı getdi.

Nəticəsiz, amma tarixi teleqramlar...

Bu yerdə artıq təqaüddə olan sabiq prokurorun o zaman ölkə rəhbərlərinə ünvanladığı, indi də tarixi fakt kimi saxladığı təcili teleqramlardan ikisi ilə oxucuları tanış edib söhbətimizə davam etmək istəyirəm. Bu teleqramlar həm də Xocalı ətrafında yaranmış acı gerçəkliyin müdhiş mənzərəsinin təzahürü kimi qorunub saxlanılır.

TƏCİLİ TELEQRAFLA
Bakı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Ayzaz Mütəllibov yoldaşa

Surəti: Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroru Murad Babayev yoldaşa

Sizə müraciət edərək bildiriməm ki, erməni quldurları azərbaycanlıları DQMV-nin (Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti) Cəmil və Tuğ kəndlərindən çıxartmışlar. Malibəylidə vəziyyət olduqca ağırdır. Dağlıq Qarabağda erməni quldurları üçün ən təhlükəli yer Xocalıdır. Çünki Xocalı Əsgərən və Stepanakert (Xankəndi) arasında yerləşir. Burada dəmiryolu və aeroport vardır. Əsgərən və Stepanakert arasındakı yol 25-30 gündür ki, kəsilmişdir. Gediş-gəlişimiz yoxdur. Bu günə kimi belə çətin vəziyyətdə heç bir kömək olmadan yaşayırıq. Xüsusilə yerli milis şöbəsi, aeroport milisi, öz yaratdığımız milli müdafiə dəstələri fədakarlıq göstərir. Buna baxmayaraq, vəziyyət getdikcə çətinləşir. Ona görə ki, 25-30 gündür yol işləmir, vertolyot işləmir, DQMV üzrə qərargah indiyə kimi bizə heç bir kömək edə bilməmişdir. On gündür ki, maşınlarımız, heç bir şey işləmir. Ərzaq məlumiyyəti yoxdur. Lakin bir şeyə dözmək mümkün deyil - bizim hər şeyimiz qurtarmışdır. Bizi başa düşün ki, nə demək istəyirik. Artıq xalq Xocalını tərk etməyə üzrədir.

Xocalı əhalisi Xocalını tərk etdikdə Əsgərənla Stepanakertin arası açılacaq, Azərbaycanın indiyədək bu işlərdə çəkdiyi əziyyətlər hədəf olacaq. Sonra DQMV-dəki vəziyyət daha da ağırlaşacaq. Onu bilirəm ki, hələ Xocalı şəhərini bu günə kimi heç kim gözüylə görüb, müşahidə edib, məlumatları çatdırmayıb. Sizdən artıq dərəcədə xahiş edirəm ki, bizə lazım olan şeyləri çatdırarsınız. Xocalıda heç bir idarə, müəssisə, məktəb,

kolxoz və sovxoz işləmir, fəaliyyətini dayandırmışdır. Yaralıları aparmağa təcili yardım maşını belə yoxdur. Üstəlik yaralıları heç bir yere aparmaq da mümkün deyil. Adi sarğı materialı da yoxdur. Ancaq müharibə şəraitində yaşamaq çətinidir. Biz sizdən təxirəsalınmadan kömək və ümid gözləyirik. Sonra bizim üçün gec olar. Xocalıda un da yoxdur. Bizə təcili kömək edin.

27 1991
SONUNCU MÜRACİƏT

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti A.Mütəllibov yoldaşa

Surəti: Azərbaycan Respublikası Baş Prokuroru M.Babayev yoldaşa

...Xocalı rayonu artıq əldən gedir. Bütün bu hadisələr Xocalının üstündədir. Xocalı gedərsə DQMV ermənilər olacaq. Ona görə də Əsgərən aradan götürülməlidir.

Artıq 25 gündür Xocalıya heç bir vertolyot işləmir. Hazırda Xocalıda 7 min əhali yaşayır: arvad, uşaq, qoca və s. Əgər siz bizə kömək etməsəniz, 4 illik zəhmət hədəf gedəcək. Biz sizdən təxirəsalınmaz kömək gözləyirik. Xocalı Azərbaycanın taleyini həll edir.

25 1992

- Atakışı müəllim, bəs qeyd etdiyiniz o dörd il Xocalı necə tab gətirmişdi Xankəndi ilə Əsgərən arasında?

- Camaatın, əsasən də Füzuli kimi igid oğulların sayəsində. Xocalı ətrafında qeyd etdiyimiz əhəq daralana qədər bu qoçaq oğullar silah-sursatın da, yeri düşdükcə ərzağın, geyimin bir hissəsini də Ağdamdan gizli yollarla at yükü ilə gətirirdilər. Heç ermənilər bilmirdi ki, biz Ağdamla necə əlaqələnirik. Amma vəziyyət gündən-günə pisləşməyə doğru gedirdi. Mənsə başa düşürdüm ki, Xocalı işğal olunsada biz Qarabağla üzlü-üzü olacağıq. Ona görə də teleqramlarda bildirdim ki, Xocalı getdisə Dağlıq Qarabağ getdi, Dağlıq Qarabağ getdisə Azərbaycan getdi, başqa sözlə, müharibəni uduzduq. Həyəcan sənəli idi bu.

(A